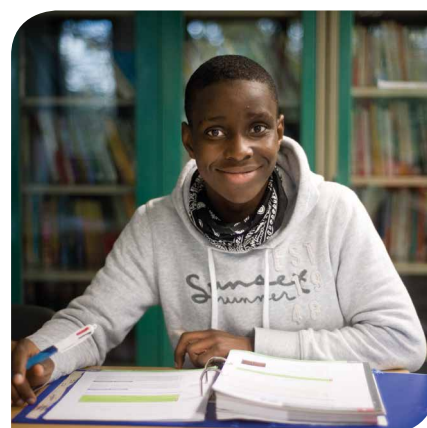
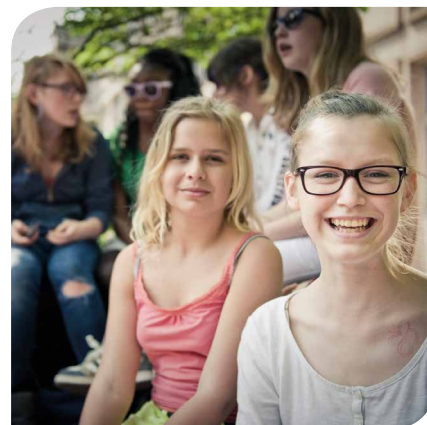

Gewenst gedrag en sanctiebeleid in het secundair onderwijs

Visietekst van het GO!

juli 2015

GO! onderwijs van de
Vlaamse Gemeenschap

Samenvatting

Het GO! wil expliciet de relatie leggen tussen het PPGO! en het sanctiebeleid in secundaire scholen. In de tekst worden daarom eerst enkele basisprincipes geformuleerd die een kader scheppen waarbinnen vorm gegeven kan worden aan een helder en positief sanctiebeleid.

De basisbehoefte van leerlingen, personeelsleden en ouders in verband met het sanctiebeleid op school is de behoefte aan **rechtvaardigheid**. Die komt op twee manieren tot uiting: de vraag naar eenduidigheid, transparantie, consequent handelen én de vraag naar menselijkheid en flexibiliteit, afhankelijk van de omstandigheden. Hoewel beide vragen het principe van rechtvaardigheid als uitgangspunt nemen, lijken ze haaks op elkaar te staan. Afhankelijk van de tradities en de cultuur van de school, de visie van de directeur en het (wisselende) profiel van leraren en leerlingen, wordt er soms voor een 'harde' (eenduidige), soms voor een 'softe' (flexibele) aanpak gekozen. Consensus in het team hierover lijkt vaak onmogelijk.

Om dit dilemma op te lossen, kiest het GO! voor een model dat tegelijkertijd aan beide vragen tegemoetkomt. Aan de behoefte aan eenduidigheid wordt voldaan door overtredingen onder te verdelen in 'ernstig' en 'niet ernstig' (pubergedrag). Doordat ook de frequentie van een overtreding in rekening wordt gebracht (incidenteel of frequent) ontstaan vier categorieën. Elke categorie wordt verbonden met één bepaald type van pedagogische aanpak. Aan de behoefte aan flexibiliteit wordt voldaan door de vereiste pedagogische aanpak te zien als een 'lade' waarin verschillende maatregelen zitten die passend zijn voor het type van overtreding. Afhankelijk van de omstandigheden kan men kiezen uit verschillende mogelijkheden, maar enkel uit de passende lade.

Op die manier wordt voorkomen dat diverse overtredingen zonder onderscheid bij elkaar opgeteld worden en leiden tot maatregelen die ingegeven werden door emoties, veeleer dan door professionele overwegingen.

Inhoudsopgave

Samenvatting	2
1. Het PPGO! en de visie op sanctiebeleid van het GO!	4
1.1. Situering van deze tekst	4
1.2. Basisprincipes van het PPGO!	5
1.3. Samenvatting	6
2. Handreiking voor scholen	7
<u>2.1. Uitgangspunten</u>	7
2.1.1. Doelen	7
2.1.2. Gewenst gedrag benoemen en waarderen	8
2.1.3. Ongewenste gewoonten afleren en nieuw gedrag aanleren	10
2.1.4. Zware overtredingen krachtig veroordelen en herstel vragen	11
<u>2.2. Een 4 lademodel</u>	12
2.2.1. Een duidelijk onderscheid tussen zware feiten en 'normaal probleemgedrag'	12
2.2.2. Een duidelijk onderscheid in pedagogische interventies	13
2.2.3. Een voorspelbare en genuanceerde aanpak	13
2.2.4. Aandachtspunten	15
2.2.5. Het aantal definitieve uitsluitingen beperken	15
3. Achtergrondinformatie	16

1| Het PPGO! en de visie op sanctiebeleid van het GO!

1.1. Situering van deze tekst

Het sanctiebeleid is een thema in de Beleidsagenda van het GO!. Een coherent kader om een duidelijke relatie te leggen tussen enerzijds de aanpak van regel- en normovertredend gedrag en anderzijds het PPGO! werd ervaren als een behoefte. Er bestaat een nood om die relatie te expliciteren, zowel op het niveau van visie en beleid van scholen en scholengroepen als op het niveau van het individueel handelen door personeelsleden in scholen. Daarom is deze tekst meteen een handreiking aan leerkrachten en directeurs om hen te ondersteunen in het voeren van een helder en positief sanctiebeleid.

De doelstellingen en inhouden van het hier voorgestelde sanctiebeleid sluiten aan bij verschillende lopende initiatieven en projecten binnen de Pedagogische begeleidingsdienst (PBD). 'Leerbegeleiding' is een van de vier speerpunten van het BegeleidingsPlan 2015-2018. Binnen dit ruime thema is een helder en positief sanctiebeleid op school een hoeksteen. Immers, een transparant kader om gewenst en ongewenst gedrag te kunnen plaatsen, is een voorwaarde voor een positief schoolklimaat waarin leren - op alle vlakken - centraal staat. Om jongeren met rustige en kordate hand gedurende hun schoolloopbaan te begeleiden in hun ontwikkeling, is een gemeenschappelijke visie op doelen en middelen een groot pluspunt. Leerbegeleiding en schoolloopbaanbegeleiding varen wel bij een stevige basis die door alle partners, inclusief ouders en de leerlingen zelf, gedeeld wordt.

Er bestaan binnen de PBD nog meer projecten die het PPGO! vertalen naar de praktijk van het dagelijkse schoolleven, en die volledig aansluiten bij de geest van deze visietekst. Bijvoorbeeld het project 'Time-in', dat streeft naar een geïntegreerde visie op de begeleiding van de socio-emotionele ontwikkeling van jongeren in het buitengewoon onderwijs. Een ander voorbeeld is de visietekst van de Werkgroep Evaluatie die helderheid schept over het onderscheid tussen evaluatiebeleid en sanctiebeleid.

Directeurs en leerkrachten spelen een cruciale rol in het scheppen van een positief schoolklimaat. Door hun voorbeeldgedrag moeten ze positieve gedragingen bij leerlingen uitlokken. Zo is het bijvoorbeeld noodzakelijk dat alle teamleden op tijd op school zijn, stipt hun taken uitvoeren, helder en professioneel communiceren, een constructieve houding aannemen en voor een hartelijke sfeer zorgen. De leerlingen en ouders spiegelen zich immers aan de gedragingen van het schoolteam. Een gedragscode voor personeelsleden is even belangrijk als een gedragscode voor leerlingen.

Tijdens klassenraden moeten de teamleden de expertise van verschillende betrokkenen bundelen voor de ondersteuning van leerlingen die uit de boot dreigen te vallen. Het terugdringen van het aantal leerlingen dat ongekwalificeerd de school verlaat, moet een van onze grootste prioriteiten zijn. Hiervoor moeten partnerschappen gesloten worden, in de eerste plaats met het CLB. Ook de samenwerking met ouders moet een permanent aandachtspunt blijven.

1| Het PPGO! en de visie op sanctiebeleid van het GO!

1.2. Basisprincipes van het PPGO!

'Het is wezenlijk dat de leerlingen bewust en kritisch nadenken over hun handelen en op grond daarvan verantwoorde keuzes maken. (...) Steunende op die totale vorming zullen de jongeren het doel en de zin van hun handelen leren inzien en zich ten opzichte van zichzelf en van het maatschappelijk gebeuren met kritisch inzicht kunnen opstellen; ze zullen van jongs af leren om in vrijheid verantwoordelijkheid te dragen.'

Opdat jongeren zich zouden ontwikkelen tot volwassenen die hun keuzes kunnen verantwoorden, is het nodig dat de school een helder sanctiebeleid hanteert waarin alle gedragingen gezien worden als keuzes met consequenties. Hiermee bedoelen we dat jongeren moeten leren beseffen dat hun handelen verrijkende gevolgen kan hebben voor hun omgeving en voor henzelf, zowel positief als negatief. Door **met leerlingen geregeld te reflecteren over de consequenties van hun handelen**, begeleiden we hen in het maken van verantwoorde keuzes.

'In elke onderwijs- en opvoedingssituatie moet de individuele eigenheid van iedere leerling tot haar recht komen.'

Leerlingen hebben er behoefte aan dat men bij het beoordelen van hun handelen rekening houdt met hun persoonlijke situatie en motieven. Ook ouders verlangen dat hun kind als uniek individu behandeld wordt. En ook leerkrachten willen de autonomie en flexibiliteit om hun aanpak aan te passen aan de oorzaken en omstandigheden van gedragingen. Die flexibiliteit wordt noodzakelijkerwijze begrensd: enerzijds door de behoefte aan rechtvaardigheid en aan 'een gelijke behandeling van alle leerlingen', anderzijds door praktische beperkingen. Toch is het goed om bij het opstellen van een sanctiebeleid **voldoende ruimte te laten voor een individuele aanpak**.

'De leerling is niet alleen een individu, maar ook een gemeenschapswezen.'

De school is een lerende gemeenschap. Zich verbonden voelen met de school is een van de beste voorspellers van gewenst gedrag op school. Er zo veel als mogelijk voor zorgen dat elke leerling zich verbonden voelt met de school is dan ook een kerntaak van alle personeelsleden. Daarom is **werken aan verbondenheid** niet alleen een voorwaarde voor een efficiënt sanctiebeleid, het vormt er een integraal onderdeel van. De term 'sanctie' kan hier in zijn oorspronkelijke betekenis van 'bevestiging, erkenning' - ook van positief gedrag! - gehanteerd worden.

'Het PPGO! komt op democratische wijze tot stand. Alle actoren uit het GO! worden uitgenodigd een bijdrage te leveren tot zijn realisatie. Dat veronderstelt inkijk (...), inzicht (...) en inspraak (...).'

Om zo veel mogelijk actoren - personeelsleden, leerlingen, ouders, de schoolraad ... - te betrekken bij het opstellen van het sanctiebeleid, hebben we nood aan **een eenvoudig model waarin alle partijen zich kunnen herkennen** en dat uitnodigt tot vertalingen die zowel groepen als individuen aanspreken.

'Het PPGO! wil alle betrokkenen bij het GO! aanzetten tot reflectie op de maatschappelijke realiteit enerzijds en de dagelijkse onderwijspraktijk anderzijds.'

1| Het PPGO! en de visie op sanctiebeleid van het GO!

De maatschappelijke realiteit is complex, fascinerend, vaak verwarrend, soms beangstigend. De school kan de bakens uitzetten waaraan kinderen en jongeren nood hebben. Het sanctiebeleid is bij uitstek geschikt om de boodschap mee te geven dat helderheid en zekerheid hand in hand kunnen gaan met vertrouwen en mededogen. De school is een minisamenleving waarin **fouten maken bij het leren hoort**. Met toewijding en volharding worden leerlingen begeleid in het verwerven van een eigen identiteit.

'Het PPGO! heeft een dynamisch karakter: het kan worden aangepast als gevolg van een wijzigende context (maatschappelijke ontwikkelingen, nieuwe wetenschappelijke inzichten, veranderende pedagogische behoeften enz.).'

In een tijd waarin de wetenschap elke dag ontdekkingen doet over de ontwikkeling van kinderen tot volwassenen en waarin klassieke opvoedingsregels ter discussie staan, hebben we nood aan **een helder kader met flexibele invulling**. Om mee te gaan met nieuwe evoluties en toch een herkenbaar pedagogisch project te behouden, staan we een model voor waarbinnen men op een eenvoudige wijze elementen kan wijzigen of schrappen en nieuwe elementen kan toevoegen terwijl de basisstructuur behouden blijft.

1.3. Samenvatting

Een sanctiebeleid dat in lijn is met het PPGO! voldoet aan de volgende voorwaarden:

1. Het is een helder kader met flexibele invulling.
2. Het is een eenvoudig model waarin alle partijen zich kunnen herkennen.
3. Er is voldoende ruimte voor een individuele aanpak.
4. Er wordt gewerkt aan verbondenheid.
5. Er wordt met leerlingen geregeld gereflecteerd over de consequenties van hun handelen.
6. Er wordt erkend dat fouten maken bij het leren hoort.

Twee valkuilen moeten vermeden worden: een te 'softe' aanpak die voortkomt uit angst om grenzen te stellen, en een te 'harde' aanpak, waarin repressie gezien wordt als de enige methode om misstappen te behandelen.

2| Handreiking voor scholen

2.1. Uitgangspunten

2.1.1. Doelen

Het is vanuit pedagogisch oogpunt belangrijk om vanuit verschillende invalshoeken naar het gedrag van leerlingen te kijken. Niet alleen de omgeving speelt een rol, maar ook de lichamelijke ontwikkelingen, de veranderingen in het brein doorheen de verschillende leeftijds- en groeifases en de daarmee gepaard gaande psychologische ontwikkelingen. Wat ongewenste gedragingen zijn, wordt bepaald door wettelijke bepalingen, maatschappelijke conventies en het pedagogisch project van de school.

Als basis voor een sanctiebeleid kiezen we in eerste instantie voor het waarderen en aanmoedigen van alles wat al goed loopt in het gedrag van de leerlingen. Op de tweede plaats komt een onvermoeibaar en in vertrouwen aanleren en trainen van gewenste gedragingen. Ten derde pleiten we voor een koppeling van het veroordelen van ernstige overtredingen met werken aan herstel.

Met dit model willen we tegemoetkomen aan drie belangrijke behoeften.

1. Personeelsleden, leerlingen en ouders hebben behoefte aan **duidelijkheid** over de regels in verband met ongewenst gedrag op school en over passende maatregelen als die overtreden worden.
2. Personeelsleden, leerlingen en ouders hebben behoefte aan **flexibiliteit** in de aanpak van regelovertredingen, aangepast aan de omstandigheden. Tegelijk willen ze duidelijkheid over de *grenzen* van die flexibiliteit.
3. Personeelsleden, leerlingen en ouders hebben behoefte aan een **genueanceerde** aanpak van verschillende soorten van ongewenst gedrag:
 - **variatie** in de maatregelen;
 - **niet uitsluitend** een repressieve aanpak maar ook begeleidende maatregelen om gewenst gedrag aan te leren;
 - **positieve** aandacht voor gewenst gedrag;
 - **herstel** van fysieke en psychische schade toegebracht aan medeleerlingen en personeelsleden;
 - **minder nood aan definitieve uitsluitingen.**

2| Handreiking voor scholen

2.1.2. Gewenst gedrag benoemen en waarderen

Veel leerlingen passen zich vrij goed aan aan de leefregels van de school. Toch worden ze zelden beloond voor hun gewenst gedrag. Goed gedrag wordt nog vaak als 'normaal' beschouwd. Maar als de thuiscultuur verschilt van de schoolcultuur, kan gewenst gedrag een hele onderneming zijn. Dat geldt ook voor jongeren die een fase doormaken van persoonlijke moeilijkheden, bijvoorbeeld wegens een problematische thuissituatie.

Omdat jongeren behoefte hebben aan positieve aandacht van volwassenen, is het goede strategie om vaak tevredenheid te laten blijken over gewenst gedrag en om de inspanningen die leerlingen leveren, expliciet, vooral verbaal, te waarderen. Een dergelijk positief klimaat is een goede basis voor een sanctiebeleid dat niet alleen repressief optreedt bij overtredingen, maar waardering toont voor 'alledaags' gewenst gedrag.

VOORBEELD

Schoolniveau: op tijd op school

In een middelgrote stadsschool bestaat al enkele jaren een traditie om het probleem van te laat op school komen op een alternatieve manier te benaderen, namelijk door leerlingen die op tijd komen in de bloemetjes te zetten. Op de eerste maandag van elke maand worden alle leerlingen samengeroepen op de overdekte speelplaats. Daar haalt de directeur in een kleine ceremonie blind een briefje uit een hoge hoed. In de hoed zitten de namen van alle leerlingen die de voorbije maand elke dag op tijd zijn gekomen. De leerling die door het lot uit de hoed komt, krijgt een kleine prijs: een basketbal, een filmticket, een boekenbon ...

Het gaat dus om 10 leerlingen per jaar die voor een 'normale' gedraging - op tijd komen - beloond worden met een cadeautje. Hoewel de kans erg klein is dat hun naam door het lot getrokken zal worden, zijn er verbazend veel leerlingen die hard hun best doen om in de hoed te komen. Dit zijn allemaal leerlingen die de school niet meer hoeft te straffen!

Bovendien schept de ceremonie telkens weer een fijne sfeer. Er wordt gegist wie uit de hoed zal komen, er wordt gelachen, er is een gevoel van samenhang. Die dag gaan de leerlingen met een verhaal naar huis over hoe fijn het bij hen op school kan zijn.

2| Handreiking voor scholen

Als het doel is om gewenst gedrag bij leerlingen te bevorderen en ongewenst gedrag te voorkomen, dan bestaat de beste strategie erin om leerlingen te **binden** aan de school. Leerlingen die zich verbonden voelen met **hun** school, zullen spontaan minder geneigd zijn om grensoverschrijdend gedrag te stellen. Er heerst een sfeer van goodwill. Ook de in hun ogen 'domme' of 'nutteloze' regels worden dan toch vaak nageleefd. De leerlingen hebben het gevoel dat de volwassenen in hun school het goed met hen menen en begrip hebben voor het feit dat 'goed gedrag' niet altijd evident is, maar moeite kost. Het is daarom niet kinderachtig, maar getuigt van veel empathie om vaak waardering uit te spreken voor gewenst gedrag. Zowel op schoolniveau als op klasniveau. Aan leerlingen van alle leeftijden. Wie zich opgenomen voelt in een gemeenschap, is minder geneigd om te pesten, agressief uit de hoek te komen, rommel te laten rondslingeren, de les te boycotten, afspraken niet na te komen.

De eerste en belangrijkste taak van een 'werkgroep sanctiebeleid' van een school bestaat er daarom in antwoorden te zoeken op de vraag hoe de leerlingen uit de verschillende klasgroepen elk op hun eigen manier sterker verbonden kunnen worden met de school en hun leraren. Denk bijvoorbeeld aan de cruciale rol van klastitularissen, aan een actieve leerlingenraad met werkelijke inspraak in belangrijke kwesties, aan onthaaldagen en klasuitstappen, een free podium, een kunstenaar op school, klaslokalen die door de leerlingen mee opgeknapt en ingericht worden, lessen waarbij ouders aanwezig mogen zijn, positieve attituderapporten ... Hoe schoolspecifieker en unieker het project, des te sterker de binding van de leerlingen met de school. **Het komt erop aan een school te creëren waar jongeren trots op kunnen zijn.**

Ook op klasniveau is een positief leerklimaat de basis van goed klasmanagement: een houding van waardering voor alles wat de leerlingen goed doen en aandacht voor leerlingenparticipatie. Nieuwe leerkrachten worden het best zo snel mogelijk in deze cultuur geïntroduceerd en ondersteund in het zoeken naar manieren om die positieve houding te concretiseren in hun vak.

VOORBEELD

Klasniveau: een complimentenbox

Alle leerkrachten krijgen een voorraad kaartjes waarop ze de namen van leerlingen kunnen invullen. Een leerling die zo'n kaartje krijgt, deponereert dat in de 'complimentenbox'. Op afgesproken tijdstippen haalt een onschuldige hand een kaartje uit de complimentenbox. Die leerling krijgt dan een kleine beloning. In dit systeem speelt het toeval een rol. Enerzijds maakt een leerling die verschillende kaartjes met zijn naam in de complimentenbox heeft, meer kans om door het lot gekozen te worden. Anderzijds is het niet onmogelijk dat er een kaartje van een doorgaans minder 'brave' leerling uit de bus komt. De toevalsfactor verhindert de leerlingen om te denken dat gewenst gedrag automatisch recht geeft op een materiële beloning.

Zowel op schoolniveau als op klasniveau moeten leerlingen ervaren dat de volwassenen er vertrouwen in hebben dat ze in deze school op hun plaats zitten, dat ze het ver zullen brengen en een goed leven tegemoet gaan. De boodschap is: "Dit is een school, dus in jouw belang leggen we de lat hoog. We zijn er om je te helpen om je doelen te bereiken."

2| Handreiking voor scholen

2.1.3. Ongewenste gewoonten afleren en nieuw gedrag aanleren

Als in sommige situaties gewenst gedrag geen spontane houding is, omdat de leerling de regels niet kent of noodzakelijke vaardigheden niet onder de knie heeft, moet het gewenste gedrag aangeleerd worden. Soms volstaat een signaal, als de leerling zich onvoldoende bewust is van het feit dat hij ongewenst gedrag stelt. Het is mogelijk dat een waarschuwing al het gewenste effect bereikt, zeker als de overtreding slechts sporadisch voorkomt.

Als ongewenst gedrag vaker voorkomt, is het misschien een slechte gewoonte geworden die soms maar moeizaam afgeleerd wordt. Dat is de situatie die leerkrachten het meest frustrereert. Bijvoorbeeld: lesmateriaal frequent niet bij zich hebben, niet opletten, babbelen, instructies niet uitvoeren ... Er moet soms een heel arsenaal aan methodieken uit de kast gehaald worden alvorens gewenst gedrag een nieuwe gewoonte is geworden die de oude heeft vervangen. Klassieke straffen kunnen daarbij horen, maar daarnaast is er een onuitputtelijke reeks maatregelen om nieuw gedrag aan te leren en te trainen, waaronder ook positieve benaderingen. Het gewenste gedrag opsplitsen in stukjes, een stappenplannetje opstellen en bereikte doelen in de verf zetten, werkt vaak goed.

VOORBEELD

Schoolniveau: leefregels inslijpen

Na een fusie wordt een school geconfronteerd met een sterk heterogene leerlingengroep. Omdat de leefregels niet goed nageleefd worden, heeft een werkgroepje van personeelsleden die beperkt tot zeven en alle verbodsbepalingen positief geherformuleerd tot gewenste gedragingen. Die zijn op A3-formaat in alle lokalen opgehangen, verlevendigd met cartoons.

Daarnaast wordt elke maand één leefregel in de schijnwerpers geplaatst. Bijvoorbeeld: "Bij het begin van de lessen sta je op tijd op de afgesproken plaats op de speelplaats". Deze leefregel schept rust bij het begin van de dag of na een pauze. Voor onervaren leraren is het soms een uitdaging om een klasgroep op tijd naar het lokaal mee te nemen. Als alle leraren op dezelfde manier handelen neemt de kracht van een regel exponentieel toe.

Hoewel de focus steeds op één leefregel gericht is, is de vrees ongegrond dat de leerlingen de andere leefregels die maand zullen negeren. Bovendien is een leefregel die op deze manier ingeslepen wordt, een verworven gewoonte.

De strafstudie als automatische reactie op verschillende overtredingen, brengt leerlingen met de meest diverse problematieken onder in één ruimte en schept daardoor soms een sfeer van willekeur en onverschilligheid. Het vraagt creativiteit en vooral het onderling delen van goede praktijk om over te stappen naar een meer gedifferentieerde aanpak. Leraren zijn beter in staat om de moed en het geduld op te brengen om te blijven zoeken naar geschikte manieren om gewenst gedrag aan te leren als ze elkaar daarin permanent ondersteunen. Leerlingen gedragen zich op verschillende manieren bij verschillende leerkrachten. Wie een goed contact heeft met een leerling, heeft ook meer invloed op hem. Solidariteit betekent dat de leraren naar wie een gedragsmoeilijke leerling het meest opkijkt, het voortouw nemen om problemen aan te pakken die de leerling bij hun collega's stelt.

2| Handreiking voor scholen

VOORBEELD

Klasniveau: de positieve leerlingenvolgkaart

Op deze dagkaart staan in de linkerkolom gewenste gedragingen opgesomd. In de kolommen daarnaast zetten de leerkrachten elk lesuur hun handtekening naast elke gedraging die voor hen gedurende dat lesuur in orde was. Naast gedragingen waarvoor dat niet het geval was, schrijven ze niets. Op het einde van de dag nodigen zowel de handtekeningen als de leemtes uit tot een gesprek met de leerling over strategieën om gewenst gedrag te versterken en te bevorderen. De kaart is standaard en wordt niet geïndividualiseerd. De boodschap aan de leerling is: deze eisen gelden voor alle leerlingen, dus ook voor jou. Het systeem wordt ongeveer zes weken aangehouden, tot wijzigingen in het gedragspatroon duidelijk zijn. Alle leraren zetten hun schouders eronder, ook al zou de gedragsproblematiek zich slechts bij één leerkracht voordoen.

2.1.4. Zware overtredingen krachtig veroordelen en herstel vragen

Het gebeurt dat leerlingen zwaar over de schreef gaan. Het gaat dan om feiten waarbij iemand het slachtoffer werd. De oorzaken kunnen van allerlei aard zijn en het is mogelijk dat er bezwarende of verontschuldigende omstandigheden zijn. Maar voor de leerlingen, de personeelsleden en de ouders is het noodzakelijk dat de school bij een zware overtreding **altijd** een duidelijk signaal geeft dat het gedrag onaanvaardbaar was.

Uitsluitend een straf geven volstaat meestal niet om de beschadigde relatie met het slachtoffer te herstellen. Het is daarom belangrijk dat het slachtoffer betrokken wordt bij het proces waarin de dader, met ondersteuning, moet proberen om de relatie weer op een positief spoor te krijgen.

VOORBEELD

Schoolniveau: leraren als buddy's

Bij de bespreking tijdens de klassenraad van een zwaar incident of frequent voorkomend onhandelbaar gedrag van één leerling, wordt nagegaan met welke leerkracht de leerling in kwestie alsnog een vertrouwensrelatie heeft. Die persoon kan dan gevraagd worden om gedurende een afgesproken periode de 'buddy' van die leerling te zijn: iemand die geregeld met de leerling een gesprek heeft, hem tips geeft om zijn gedrag te verbeteren of beschadigde relaties te herstellen. Als gekozen wordt voor een time-out, is de buddy de contactpersoon met de externe hulpverleningsorganisatie.

Het systeem van buddy's berust op vrijwilligheid en doet een beroep op gewone leraren. Zij delen hun expertise met leerlingbegeleiders en CLB-medewerkers zodat die de begeleiding van leerlingen met extreem moeilijk gedrag niet alleen hoeven te dragen. De mogelijkheid tot vrijwillige ondersteuning van een leerling, komt tegemoet aan de behoefte van veel leraren om een verschil te betekenen in het leven van jongeren. Het gaat hier net om die leerlingen voor wie individuele begeleiding een keerpunt kan zijn.

2| Handreiking voor scholen

2.2. Een 4 lademodel

Het 4 lademodel komt tegemoet aan de voorwaarden om in lijn te zijn met het PPGO!.

1. Het is een helder kader met flexibele invulling.
2. Het is een eenvoudig model waarin alle partijen zich kunnen herkennen.
3. Er is voldoende ruimte voor een individuele aanpak.
4. Er wordt gewerkt aan verbondenheid.
5. Er wordt met leerlingen geregeld gereflecteerd over de consequenties van hun handelen.
6. Er wordt erkend dat fouten maken bij het leren hoort.

2.2.1. Een duidelijk onderscheid tussen zware feiten en 'normaal probleemgedrag'

Om aan de behoefte aan rechtvaardigheid en rechtlijnigheid te voldoen, is het noodzakelijk om een **objectieve** basis te verlenen aan de begrippen 'ernst' en 'frequentie'. Eenzelfde overtreding mag niet, afhankelijk van de omstandigheden en de leerling, de ene keer ernstig en een andere keer niet ernstig zijn. De **frequentie** waarin de overtreding voorkomt, wijzigt de graad van **ernst** van de overtreding niet. Daarom wordt elke overtreding in een van de vier volgende categorieën geplaatst.

1 ERNSTIG / ZWAAR INCIDENTEEL bijv. vandalisme	4 ERNSTIG / ZWAAR FREQUENT bijv. pesten
2 NIET ERNSTIG / STOREND INCIDENTEEL bijv. 1 maal te laat komen	3 NIET ERNSTIG / STOREND FREQUENT bijv. 4 x te laat komen in 1 trimester

Hoewel er in de meeste teams spontaan consensus is over de plaats van overtredingen in elk van de vier categorieën, zijn er soms meningsverschillen over de ernst van specifieke overtredingen, bijvoorbeeld bepaalde gevallen van spieken of spijbelen. Daarom is het nodig dat de oefening over de plaats van overtredingen in de vier categorieën door elk schoolteam opnieuw gemaakt wordt. Het gaat niet over 'wie er gelijk heeft' maar over afspraken en het naleven van de consequenties.

Ook over waar de grens ligt tussen categorieën 2 en 3 kunnen de meningen verschillen. Wat is 'vaak'? Wat is 'vrij goed'? Voor overtredingen op schoolniveau moeten de regels vastliggen en door iedereen consequent nageleefd worden. Op klasniveau heeft de leerkracht meestal autonomie en is het pedagogisch te verantwoorden als leraren van elkaar verschillen in waar ze de grenzen trekken tussen 'incidenteel' en 'frequent'.

2| Handreiking voor scholen

2.2.2. Een duidelijk onderscheid in pedagogische interventies

Bij elk van de vier categorieën van overtredingen hoort een specifieke pedagogische interventie, gebaseerd op enerzijds een hoge of lage graad van signaalgeving naar de leerling en de omgeving, en anderzijds op de intensiteit van de begeleiding om het gewenste gedrag aan te leren.

1 STRAF-ALS-SIGNAAL	4 HERSTEL EISEN
2 WAARSCHUWEN	3 GEWENST GEDRAG TRAINEN

Elke pedagogische interventie moet gezien worden als een 'lade' of 'fichebak' van mogelijke maatregelen die passen bij een categorie. Elke lade moet **voldoende verschillende maatregelen** bevatten zodat bij een overtreding een passende maatregel gekozen kan worden. Binnen elke lade kunnen maatregelen eventueel geordend worden in stappenplannen. Elke lade wordt permanent aangevuld met methodes die goed gewerkt hebben. Je kunt nooit zeggen dat je 'alles' al geprobeerd hebt.

2.2.3. Een voorspelbare en genuanceerde aanpak

De combinatie van de vier categorieën van overtredingen met de vier categorieën van pedagogische interventies leidt tot een duidelijke, rechtlijnige, objectieve, voorspelbare aanpak en voorkomt de valkuil van rigiditeit. Tegelijkertijd maakt het principe van rijkge vulde 'lades' verschillende maatregelen in verschillende omstandigheden mogelijk, zonder risico op willekeur of onvoorspelbaarheid.

VOORBEELDEN

1 ERNSTIG/ZWAAR INCIDENTEEL bijv. vandalisme STRAF-ALS-SIGNAAL	4 ERNSTIG/ZWAAR FREQUENT bijv. pesten HERSTEL EISEN
2 NIET ERNSTIG / STOREND INCIDENTEEL bijv. 1 maal te laat komen WAARSCHUWEN	3 NIET ERNSTIG/ STOREND FREQUENT bijv. 4 x te laat per trimester GEWENST GEDRAG TRAINEN

2| Handreiking voor scholen

Toelichting bij de voorbeelden

1. In een geval van vandalisme waarbij een leerling eenmaal uit de bol gaat, moet een duidelijk signaal gegeven worden dat dit gedrag ontoelaatbaar is. Ook als de leerling nog nooit een overtreding begaan heeft. Ook als de leerling het slachtoffer is van een moeilijke thuissituatie. Ook als de leerling psychische problemen heeft. De medeleerlingen, de leraren en de ouders kijken immers toe en het is belangrijk dat de school een eenduidige boodschap geeft. Straffen als signaal betekent niet noodzakelijk dat de leerling definitief uit de school verwijderd wordt. Dat is slechts een van de maatregelen in de eerste lade, naast bijvoorbeeld een werkstraf, een contract, een tijdelijke uitsluiting, een time-out ... Naast de straf is begeleiding van de leerling wellicht noodzakelijk. Die mag echter niet in de plaats komen van de straf-als-signaal.
2. Incidenteel te laat komen is een voorbeeld van een overtreding die niet 'zwaar' is in vergelijking met incidenten waarbij er een slachtoffer valt. Haast iedereen komt ooit wel eens ergens te laat. Leerlingen waarderen het als de school krediet kan geven en in geval van lichte, eenmalige overtredingen volstaat met een waarschuwing. De meeste scholen hanteren een systeem waarbij leerlingen bijvoorbeeld driemaal 'gratis' te laat mogen komen en pas vanaf de vierde stempel in hun agenda een maatregel krijgen. Het is wel zaak om goed te registreren en om de leerlingen op de hoogte te brengen van de procedure. Men kan ervoor kiezen om de oorzaken van het te laat komen in principe niet uit te vlooien, maar wel bijvoorbeeld rekening te houden met een bewijs van een vervoersmaatschappij.
3. Naarmate het te laat komen vaak voorkomt, wordt het wel problematisch en moet er een stappenplan gebruikt worden om de oorzaken (bijv. de gezinssituatie en andere contextuele factoren) te onderzoeken en het ongewenste gedrag te stoppen. Een individuele volgkaart, extra taken, nablijven met een zinvolle opdracht, verplichte oefeningen in zelfreflectie ... horen thuis in deze lade. Maar hoe vaak het ook voorkomt, 'te laat komen op zich' kan nooit een zodanig zwaar feit worden dat het verhuist naar categorie 4 en zo kan leiden tot een definitieve verwijdering uit de instelling. Ook niet als men 'al van alles geprobeerd heeft en niets helpt'. Aangezien men per definitie nooit alles geprobeerd kan hebben, moet men blijven zoeken naar andere middelen - en uiteraard ook de leerling zelf én zijn ouders betrekken in die zoektocht.

De herhaalde weigering om de sanctie op te laten komen uit te voeren (bijv. een strafstudie) daarentegen kan wél een zware overtreding genoemd worden. Het gaat dan immers over het systematisch niet accepteren van de autoriteit van de instelling. Voor die zware overtreding moeten andere maatregelen gebruikt worden. Het is meestal niet zinvol om het aantal strafstudies te blijven verdubbelen. Naast en bovenop de maatregel voor het minder zware feit van het frequent te laat komen, hoort hier een interventie thuis uit lade 4.

4. Pesten is een duidelijk voorbeeld van frequent voorkomend zwaar probleemgedrag. Zoals in categorie 1 is het belangrijk dat de school een signaal geeft dat niet mis te verstaan is. Er bestaan verschillende methodieken om een pestproblematiek aan te pakken. De pestkop definitief uit de instelling verwijderen is weliswaar een duidelijk signaal, maar lost het probleem vaak niet op en gaat voorbij aan herstel voor het slachtoffer. Methodieken waarbij klasgenoten en zelfs de hele school betrokken worden bij een fundamentele aanpak van het probleem, zijn de investering waard. Sommige jongeren hebben baat bij extra begeleiding door externe organisaties, bijvoorbeeld via een time-out.

2| Handreiking voor scholen

2.2.4. Aandachtspunten

Overtredingen van verschillende categorieën zijn niet optelbaar. Bijvoorbeeld: een pester (cat. 4), die al verschillende keren zijn taken te laat heeft ingediend (cat. 3), heeft net zoals andere leerlingen recht op 'krediet' wanneer hij voor het eerst te laat komt (cat. 2).

Vaak bepaalt de scheiding tussen ernstige feiten en 'normaal probleemgedrag' het niveau van waaruit opgetreden moet worden. Zware feiten zijn altijd een zaak van de directeur. 'Normaal probleemgedrag' dat zich afspeelt in de klas, wordt in principe door de leerkrachten aangepakt, in samenspraak met collega's.

Belangrijk: het is niet omdat overtredingen tot 'normaal probleemgedrag' (cat. 3) behoren dat ze niet 'ernstig genomen' moeten worden. Integendeel, het zijn meestal die gedragingen die het lesgeven heel zwaar kunnen maken. Solidariteit in het team en kennis delen over een mogelijk geschikte aanpak van gedragsproblemen zijn dan ook essentieel.

Negatieve emoties ten aanzien van leerlingen die herhaaldelijk ongewenst gedrag stellen, zijn een veelvoorkomende valkuil. Het kader beschermt de professionaliteit van personeelsleden op emotionele momenten omdat er een objectieve basis is om ongewenste gedragingen van leerlingen aan te pakken. Gedragingen die in eerste instantie door het team als puber- en adolescentengedrag gezien werden, mogen niet opeens 'zware feiten' worden omdat een leraar op een bepaald moment ernstig gefrustreerd is of omdat de teamleden (het) moe worden.

2.2.5. Het aantal definitieve uitsluitingen beperken

In heel wat scholen is de basis van het sanctiebeleid een stappenplan van straffen: van de mondelinge en de schriftelijke vermaning over strafstudies en preventieve schorsingen naar de tijdelijke en definitieve uitsluitingen. Overtredingen van leerlingen worden bij elkaar opgeteld tot een grens bereikt is en het stappenplan uitgeput is. In een dergelijk systeem zet men zichzelf klem omdat men op een bepaald moment 'verplicht' wordt om de leerling aan de deur te zetten: men heeft het op die manier aangekondigd - bijvoorbeeld in een contract - en er is geen ontsnappen meer aan zonder je geloofwaardigheid te verliezen.

Met het hier besproken 4 lademodel wordt die valkuil vermeden. Er is immers geen rechtlijnig stappenplan waarbij de meest diverse overtredingen bij elkaar opgeteld worden. Elke leerling heeft recht op een aanpak binnen de vier laden. Het is dus niet mogelijk dat een leerling definitief uitgesloten wordt omdat hij een keer te vaak te laat kwam.

Het is de visie van het GO! dat een leerling enkel definitief verwijderd zou mogen worden als de school niet in staat is om met eigen middelen het noodzakelijke gewenste gedrag aan te leren, bijvoorbeeld omdat de leerling psychiatrische begeleiding nodig heeft.

Het dilemma van directeurs die vanuit een attitude van grote zorg leerlingen met extreem moeilijk gedrag steeds nieuwe kansen willen blijven geven en op groeiend onbegrip van personeelsleden stuiten, vindt in dit model een antwoord. Het loont om leraren op verschillende manieren te ondersteunen om van elkaar te leren en elkaar inspiratie te geven over wat werkt. Alles wat lukt, kan aangegrepen worden om nieuwe strategieën te ontwikkelen.

CLB-medewerkers krijgen met dit model nieuwe mogelijkheden om hun rol als 'coach' van leraren op te nemen. Ze komen niet enkel op het toneel als het al te laat is, maar worden net als de andere partners uitgenodigd om mee invulling te geven aan de laden.

3 | Achtergrondinformatie

D'Aes, Monique: "Leefregels opstellen en rechtvaardig sanctioneren - een mogelijk kader". In: *Handboek Leerlingenbegeleiding Twee*, november 2002.

D'Aes, Monique: "Als de dader een slachtoffer is, en omgekeerd. Herstelgericht denken als uitweg uit een dilemma". In: *Handboek Leerlingenbegeleiding Twee*, november 2008.

Evaluëren in het secundair onderwijs. Visietekst van het GO!, september 2012

Decreet houdende diverse maatregelen betreffende de rechtspositie van leerlingen in het basis- en secundair onderwijs en betreffende de participatie op school (4 mei 2014).

